

**Το κείμενο που ακολουθεί είναι η ομιλία που εκφώνησε ο καθηγητής του Κολούμπια Μαρκ Μαζάουερ, την Κυριακή 29/1/2023, στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για την Εθνική Ημέρα Μνήμης Εβραίων Ηρώων και Μαρτύρων*

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης και τον πρόεδρό της Δαβίδ Σαλιτιέλ που μου δίνουν την ευκαιρία να σας μιλήσω απόψε. Σήμερα, ημέρα μνήμης για τους Έλληνες Εβραίους που πέθαναν κατά τη διάρκεια του πολέμου, σκεφτόμαστε αυτούς που σκοτώθηκαν, περίπου 45.000 Θεσσαλονικείς και πάνω από 60.000 σε όλη την Ελλάδα. Μαζί με αυτούς που σκοτώθηκαν όμως, ας σκεφτούμε για λίγο και αυτούς που δεν γεννήθηκαν ποτέ. Δύο και τρεις γενιές παιδιών που δεν ήρθαν ποτέ στον κόσμο, αφού σκοτώθηκαν εκείνοι που θα γινόταν γονείς τους. Θα ήταν οι απόγονοι αυτών που χάθηκαν και θα ήταν αυτοί που, υπό άλλες συνθήκες θα πενθούσαν τους νεκρούς. Αλλά επειδή στα στρατόπεδα πέθαναν και παιδιά εκτός από ενήλικες, κι αυτά τα παιδιά που δεν μεγάλωσαν ποτέ για να κάνουν τα δικά τους, αναλαμβάνουμε εμείς το καθήκον της ενθύμησης.

Ο Πλίνιος μας λέει "η μνήμη είναι το μεγαλύτερο δώρο της φύσης και το πιο απαραίτητο από όλα τα άλλα για αυτή τη ζωή". Αλλά ο ίδιος ο χρόνος ανανεώνει και μεταμορφώνει το έργο της μνημόνευσης: αυτό που θα θυμόμαστε είναι σταθερό αν ταυτόχρονα σταθερά μεταβαλλόμενο κι έτσι εμείς, που επιβάλλεται να θυμόμαστε πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι να σκεφτούμε ξανά από την αρχή. Θέλω απόψε να ρωτήσω πώς σχετίζεται αυτό που μας ζητείται να θυμόμαστε και το ποιοι και πού είμαστε εμείς που ενθυμούμαστε- πώς σχετίζονται αυτοί που σκοτώθηκαν κι εμείς, σήμερα, εδώ στη Θεσσαλονίκη.

Θα αρχίσω από τα τέλη Ιανουαρίου, καθώς σε αυτή τη χρονική στιγμή βρισκόμαστε και σήμερα. Τα τέλη Ιανουαρίου 1943 ήταν σημείο καμπής στον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Ήταν η στιγμή που τα σοβιετικά στρατεύματα κατάφεραν στο Στάλινγκραντ να διχοτομήσουν την έκτη στρατιά του γερμανικού στρατού, κι ότι απέμεινε από αυτήν έτσι απομονώθηκε σε δύο μικρούς τομείς της πόλης, κι έτσι αναγκάστηκε να παραδοθεί. Η RAF εκτελούσε τις πρώτες επιδρομές της υπό το φως της ημέρας στον Βερολίνο. Οι Αγγλοαμερικανικές δυνάμεις είχαν αποβιβαστεί στη Βόρεια Αφρική. Η εξέλιξη του πολέμου ήταν δυσμενής για τις δυνάμεις του Άξονα.

Στη Θεσσαλονίκη, αυτός ο δεύτερος χειμώνας υπό γερμανική κατοχή ήταν δύσκολος. Στην πόλη συνωστίζονταν πλήθη προσφύγων που δραπέτευσαν από την βουλγαρική ζώνη κατοχής στα ανατολικά. Πολλοί από τους κατοίκους πεινούσαν κι ορισμένοι λιμοκτονούσαν. Στα τέλη Ιανουαρίου μια ομάδα φοιτητών εισέβαλλε στα γραφεία του πρύτανη του πανεπιστημίου και απαίτησε να δίνεται συσσίτιο και σε εκείνους στους οποίους είχε απαγορευτεί. Η αντίσταση μόλις είχε αρχίσει να οργανώνεται στην πόλη της Θεσσαλονίκης και ενέργειες δολιοφθοράς και άλλες μορφές απείθειας προς τους κατακτητές αυξάνονταν στην ύπαιθρο. Εκείνο τον χειμώνα ο αριθμός των εκτελεσθέντων σε αντίποινα εκτοξεύτηκε. Χριστιανοί και Εβραίοι, δάσκαλοι και μαθητές, αστοί και χωρικοί, οι περισσότεροι κρατούμενοι στο Επταπύργιο ή στο στρατόπεδο Παύλου Μελά. Τον Ιανουάριο του 1943 ο νέος πρωθυπουργός **Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος** σε διάγγελμά του κατήγγειλε

τους κομμουνιστές αντάρτες. Ο αγώνας ενάντια σε αυτό που αποκαλούσε το «σλαβοκομμουνιστικό τέρας» έθεσε τη Θεσσαλονίκη στην πρώτη γραμμή. Για τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης, ο Ιανουάριος του 1943 ήταν επίσης σημείο καμπής. Ήταν η στιγμή που η εβραϊκή κοινότητα, η οποία εν πολλοίς αγνοήθηκε από το Βερολίνο για πολλούς μήνες, κατέστη στόχος.

Η λεγόμενη «**Τελική λύση του εβραϊκού ζητήματος**» βρισκόταν πλέον σε πλήρη εξέλιξη και η γενοκτονία είχε εξαπλωθεί στην Πολωνία και τα κατεχόμενα σοβιετικά εδάφη, μέσω των στρατοπέδων εξόντωσης και των ταγμάτων θανάτου. Όμως από το καλοκαίρι του 1942 υπήρχε μια αναπάντεχη διπλωματική αντίσταση σε άλλα σημεία της Ευρώπης και μάλιστα από τους ίδιους τους εταίρους της Γερμανίας. Οι κυβερνήσεις της Σλοβακίας, της Γαλλίας, της Δανίας και της Ρουμανίας ήταν ολοένα και λιγότερο πρόθυμες να υπακούσουν τις διαταγές του Βερολίνου και να παραδώσουν τους Εβραίους υπηκόους τους. Εκείνο το φθινόπωρο οι απελάσεις από τη Σλοβακία σταμάτησαν, οι Βέλγοι κωλυσιεργούσαν και οι Ρουμάνοι αναθεώρησαν τις απόψεις τους. Οι Ούγγροι αντιλαμβανόμενοι ότι το Στάλινγκραντ άλλαζε τον ρου του πολέμου αρνήθηκαν τους Γερμανούς, οι Ιταλοί καθυστέρουσαν σκοπίμως. Ένας από τους λόγους ήταν ότι τα νέα είχαν αρχίσει να διαρρέουν διεθνώς. Στα μέσα Δεκεμβρίου 1942 η εν εξελίξει «εν ψυχρώ εξολόθρευση» των κοινοτήτων των Εβραίων σε όλη την Ευρώπη καταδικάστηκε σε μια ταυτόχρονη Κοινή Διακήρυξη των Μελών των Ηνωμένων Εθνών, μια διακήρυξη που ήταν, από όσο γνωρίζω, η πρώτη διατύπωση της συμμαχίας των Ηνωμένων Εθνών κατά τη διάρκεια του πολέμου, από την ίδρυσή του και ένα από τα πρώτα έγγραφα του είδους που διατύπωσε ο ΟΗΕ.

Η εμπειρία υποδείκνυε στους «ειδήμονες περί των Εβραίων» του Ράιχ, ότι οι Εβραίοι ήταν πιο ευάλωτοι, εκεί που το Ράιχ ασκούσε τον μεγαλύτερο έλεγχο.Κι η Ελλάδα ήταν ένα κράτος ηττημένο, κατεχόμενο και διαμελισμένο. Αν και είχε τη δική της κυβέρνηση, ήταν εξαιρετικά αδύναμη, είχε χάσει τον έλεγχο ορισμένων εδαφών της και ήταν καταφανώς ανίσχυρη να σιτίσει τον λαό της, ενώ αποτύγχανε και στο να του κλείσει το στόμα. Οι διαμαρτυρίες αυξάνονταν και η ένοπλη αντίσταση στα βουνά είχε αρχίσει να γίνεται πραγματικό πρόβλημα για τον Άξονα. Είναι αποκαλυπτικό ότι **η ελληνική κυβέρνηση, σε αντίθεση με άλλες, δεν εξέφρασε καμία αντίρρηση όταν δικοί της πολίτες της περιελήφθησαν στα μαζικά αντιεβραϊκά μέτρα στη δυτική Ευρώπη. Ούτε είχε διαμαρτυρηθεί για τα πρώτα μέτρα διωγμών, που τέθηκαν σε εφαρμογή στη Θεσσαλονίκη το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1942.** Για τους αξιωματούχους του ελληνικού κράτους στην πόλη κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι οποίοι κατά την άποψή τους κρατούσαν τη γραμμή άμυνας εναντίον των Βουλγάρων, η αφοσίωση και η αδιαφορία ήταν στενά συνδεδεμένες. Πίστη στο έθνος, σήμαινε διαφύλαξη όσων εδαφικών κτήσεων των βαλκανικών πολέμων είχαν απομείνει και καμία ενέργεια- περιλαμβανομένων των διαμαρτυριών για τα αντιεβραϊκά μέτρα- που ίσως τις έθετε σε κίνδυνο. Εν ολίγοις η ιδέα τους για την Ελλάδα δεν συμπεριλάμβανε τις ζωές των Εβραίων συμπολιτών τους. **Στην καταστροφή και λεηλασία του τεράστιου εβραϊκού νεκροταφείου, στα τέλη του έτους, πολλοί έπαιξαν ρόλο: ο Γενικός Διοικητής εκ μέρους του κράτους, αλλά επίσης ο Δήμος, η Εκκλησία, τοπικοί φορείς και επιχειρηματίες.**

Ακριβώς πριν ογδόντα χρόνια, τον Ιανουάριο του 1943, ο υπαρχηγός του Άντολφ Άιχμαν, επισκέφτηκε την Ελλάδα και για να προετοιμάσει το έδαφος για τις εκτοπίσεις από τη Θεσσαλονίκη. Ο Άιχμαν εμπιστεύτηκε την επίβλεψη της διαδικασίας στον έμπιστο συνάδελφό και φίλο του Ντίτερ Βισλιτσένι, τον οποίο ανακάλεσε στο Βερολίνο από τη θέση του στη Σλοβακία. Όπως ξέρουμε από τις μεταπολεμικές μαρτυρίες των δύο ανδρών, ο Άιχμαν του εξήγησε την νέα του αποστολή, με όρους που δεν άφηναν περιθώριο αμφιβολίας. Ήταν αρχές Φεβρουαρίου όταν έφτασαν εδώ ο Βισλιτσένι και η ομάδα του. Ανέπτυξαν στενή συνεργασία με τον πολιτικό σύμβουλο της στρατιωτικής διοίκησης Μαξ Μέρτεν. Οι δύο άνδρες εξέδωσαν σειρά οδηγιών που στοχοποιούσαν την εβραϊκή κοινότητα, κάτι που συνεχίστηκε κατά τη διάρκεια του μήνα.

Η φριχτή ιστορία είναι πλέον πασίγνωστη. Η υπάκουη και καταστροφική συμμόρφωση του αρχιραββίνου με όλη τη διαδικασία. Οι τουφεκισμοί, οι εκβιασμοί, οι ξυλοδαρμοί και τα βασανιστήρια από τους Γερμανούς, από κοινού με τους συνεργάτες τους και τους χωροφύλακες. Η αναστάτωση των παιδιών που έπρεπε ξαφνικά να αφήσουν τα σχολεία τους, οι καταστηματαρχες που αποχαιρετούσαν συνεργάτες και φίλους που γνώριζαν για χρόνια. Οι λιγοστές, σποραδικές και αναποτελεσματικές διαμαρτυρίες, καθώς ξεριζώνονταν οικογένειες και εξαναγκάζονταν να φύγουν από τα σπίτια τους, για να μεταφερθούν με τη βία σε ειδικές ζώνες, πριν έρθει και η δική τους σειρά να κάνουν πορεία μέσα από την πόλη μέχρι το πρόχειρο στρατόπεδο κράτησης Βαρώνου Χιρς, δίπλα στον σιδηροδρομικό σταθμό για να περιμένουν, όπως τους είπαν, αν και όλο και λιγότεροι πράγματι το πίστευαν, για την επανεγκατάστασή τους, κάπου στην Πολωνία.

Το πρώτο τρένο αναχώρησε από τον σιδηροδρομικό σταθμό της Θεσσαλονίκης στις 15 Μαρτίου και έφτασε στο Άουσβιτς στις 20 Μαρτίου. Περίπου 2.800 άνθρωποι όλων των ηλικιών είχαν στριμωχτεί στα βαγόνια. Από αυτούς, σύμφωνα με τα αρχεία του στρατοπέδου, 2.191 οδηγήθηκαν αμέσως στους θαλάμους αερίων. Κατά τη δική μου εκτίμηση ήταν η μεγαλύτερη μεταγωγή που είχε δεχτεί μέχρι τότε το στρατόπεδο, ενδεικτικό νομίζω της βιασύνης των Γερμανών, ενώ την ακολούθησαν τουλάχιστον άλλες 18. Μέχρι τα μέσα του καλοκαιριού του 1943, πάνω από 45.000 άνθρωποι είχαν απελαθεί και οι περισσότεροι θανατώθηκαν αμέσως μετά την άφιξή τους. Λίγοι δραπέτευσαν. Μια πολύ μικρή ομάδα κρυβόταν στην ίδια την πόλη. Σχεδόν εν μία νυκτί, με εκπληκτική ταχύτητα και ελάχιστες διαμαρτυρίες, η ιστορική εβραϊκή κοινότητα που είχε σφραγίσει την πόλη με την παρουσία της, που την είχε βοηθήσει να ευημερήσει για τόσους αιώνες και την είχε διαμορφώσει σε κάτι τόσο μοναδικό στον κόσμο, είχε καταστραφεί ολοσχερώς.

Αυτά τα γεγονότα έλαβαν χώρα πριν από ογδόντα χρόνια και θα ήθελα να σταθώ λίγο στη σημασία αυτού του διαστήματος. Άρχισα να μελετώ την ιστορία της πόλης στις αρχές της δεκαετίας του '80, στα μέσα περίπου της περιόδου από τον πρώτο εκτοπισμό το 1943 μέχρι σήμερα. Αν ανατρέξω στις αναμνήσεις μου, κάποιες στιγμές ξεχωρίζουν. Νομίζω η πρώτη ήταν, μόλις έφτασα εδώ, μια αίσθηση ότι βρισκόμουν σε μια αληθινή πόλη, με τρόπο που δεν έμοιαζε με καμία άλλη στην Ελλάδα. Αν αναρωτηθώ γιατί ένιωσα έτσι θα έλεγα ότι ήταν αυτό το

μοναδικό μείγμα Βυζαντίου, οθωμανικής ατμόσφαιρας στην Άνω Πόλη και φευγαλέων εικόνων στη διαδρομή από το αεροδρόμιο των υπέροχων επαύλεων του όψιμου 19ου αιώνα, με τα χαρακτηριστικά σεφαραδίτικα εβραϊκά ονόματα. Όμως, όσο περισσότερα διάβαζα για την πόλη, τόσο πιο πολύ με εξέπληττε το πόσο μεγάλο μέρος αυτού του μείγματος είχε εξαφανιστεί ή παρέμενε ή παρέμενε άρρητο. Αυτό γινόταν ιδιαίτέρως αισθητό όταν προσπαθούσα να μάθω τι είχε συμβεί κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Στα γραφεία της ΙΚΘ ήταν διαθέσιμοι οι τόμοι του Νεχαμά, χρόνια εκτός κυκλοφορίας και δύσκολο να τους βρεις αλλού, και όχι πολλά περισσότερα. Το παλιό βιβλιοπωλείο του Μόλχο βρισκόταν ακόμη στην Τσιμισκή, μια πύλη στο παρελθόν, και θυμάμαι τις συζητήσεις μου με τους ιδιοκτήτες, Σολομών και Ρενέ. Αλλά παρά τις προσπάθειες ενός ή δύο πρωτοπόρων ερευνητών, **το θέμα της εβραϊκής Θεσσαλονίκης που σήμερα ακμάζει, είχε αγνοηθεί. Όσο για το Ολοκαύτωμα, το επίσημο κράτος απέφευγε να ασχοληθεί μαζί του**. Κι όμως τα σημάδια του υπήρχαν παντού. Στην πραγματικότητα, δεν ήταν δύσκολο να εντοπιστούν ζωηρές αναμνήσεις εκείνων των χρόνων. Θα έπρεπε μόνο να είναι κάποιος στην ηλικία που είμαι εγώ σήμερα, για να θα είχε κάποια ιστορία να διηγηθεί. Κάποια φορά είχες την αίσθηση ότι **όποιον κι αν συναντούσες άνω των 60, εβραίο ή χριστιανό, είχε κάποιου είδους μυστική, σχεδόν συνένοχη γνώση των γεγονότων, τα οποία τότε μόλις που άρχιζαν πολύ διστακτικά να συζητιούνται ανοικτά**. Και συχνά το θέμα ανέκυπτε σχεδόν αμέσως.

Θυμάμαι μια γυναίκα που καθόταν δίπλα μου στο αεροπλάνο, η οποία μεγάλωσε στη Θεσσαλονίκη, στις Σαράντα Εκκλησιές και μου είπε ότι μικρή έπαιζε με τις φίλες της ανάμεσα στα σκόρπια κόκαλά, που ήταν ό,τι είχε απομείνει από το παλιό νεκροταφείο, πριν το καλύψει εντελώς η πανεπιστημιούπολη. Τότε της φαινόταν απλώς σαν παιχνίδι, τώρα η ανάμνηση τη γέμιζε φρίκη. Μια μέρα, περιπλανήθηκα μέχρι εκεί όπου ήταν ο παλιός Συνοικισμός 151 μαζί με έναν επιζήσαντα, που είχε μεγαλώσει εκεί, και στεκόμασταν στο δρόμο κουβεντιάζοντας, όταν εμφανίστηκαν δυο άντρες στην ηλικία του. Έδειξαν περιέργεια να μάθουν και αφού τους εξήγησα το ιστορικό ενδιαφέρον μου, μας είπαν πόσο καλά θυμόταν εκείνη την ημέρα του 1943 που οι Εβραίοι της γειτονιάς αναγκάστηκαν να φύγουν, γιατί οι ίδιοι ήταν μαθητές τότε και μεταξύ αυτών που διώχθηκαν ήταν και συμμαθητές τους. Τους έβλεπαν καθώς έφευγαν και μετά ο ένας προκάλεσε τον άλλον να μπουν σε ένα από τα άδεια σπίτια και να εξερευνήσουν.

Καμία από αυτές τις ιστορίες δεν ήταν, ούτε είναι ασυνήθιστη. Όπως είπα ήταν παντού, απλώς σπανίως λεγόταν φωναχτά. Ένα πρωί μου έδειξαν μερικούς παλιούς σκονισμένους σάκους που δεν είχαν ανοιχτεί μετά το τέλος του πολέμου. Ήταν γεμάτοι με επίσημα έγγραφα από την Κατοχή και όταν τα άνοιξα, το περιεχόμενο έπεσε στο πάτωμα. Δακτυλογραφημένες φόρμες, η μία μετά την άλλη, με αιτήματα για εκείνο το κατάστημα ή αυτό το διαμέρισμά. Γραμμένες σε εύθραυστο, κακής ποιότητας, σχεδόν διάφανο χαρτί εκείνης της εποχής, όλες οι αιτήσεις ήταν του 1943 και σκέφτηκα ξανά εκείνα τα σχολιαρόπαιδα και τα αδειανά σπίτια. Οι σάκοι αποδείχθηκε ότι περιείχαν τα αρχεία της Υπηρεσίας Διαχείρισης Ισραηλιτικών

Περιουσιών και οι φάκελοί τους πιστοποιούσαν τον τεράστιο αντίκτυπο που είχε στην πόλη ο αιφνιδιαστικός εκτοπισμός των Εβραίων. Ξαφνικά συνειδητοποίησα ότι από τις ακαδημαϊκές ιστορίες που διάβαζα και δίδασκα στους φοιτητές του έλειπε κάτι σημαντικό. Η ιστορία της «Τελικής Λύσης» δεν τελείωνε στο Άουσβιτς. Αντηχούσε στις πόλεις που άφησαν πίσω τους τα θύματα και συνέχισε να αντηχεί για πολλές δεκαετίες μετά το τέλος του πολέμου. Αυτό πιθανώς να ίσχυε για πολλές άλλες πόλεις, και πολλούς πολέμους.

Σήμερα, ογδόντα χρόνια μετά, όλο και λιγότευουν οι άνθρωποι με προσωπικές αναμνήσεις από εκείνα τα χρόνια. Όταν η γενική συνέλευση του ΟΗΕ ψήφισε το 2005 για να καθιερώσει την διεθνή ημέρα μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος, ήταν σε αναγνώριση του γεγονότος ότι με τη πάροδο του χρόνου οι αναμνήσεις όσων επέζησαν του πολέμου ξεθωριάζουν και εξαφανίζονται. Η απόφαση του ΟΗΕ αποτελούσε ένα κάλεσμα για να δημιουργηθεί ένα άλλο είδος μνήμης, πιο ανθεκτικής, μέσα από την μάθηση και τον πολιτισμό, και την συνεχή συζήτηση. Σε αυτή τη διαδικασία, η ίδια η φύση της μνήμης τίθεται υπό αμφισβήτηση, γιατί το «εμείς» που καλούμαστε να θυμόμαστε αναφέρεται ολοένα και περισσότερο σε γενιές πολύ νέες για να έχουν βιώσει τα γεγονότα. Στην πραγματικότητα, αυτό που «εμείς» καλούμαστε να θυμόμαστε είναι η ιστορία. Η ιστορία και η μνήμη είναι δύο διαφορετικά πράγματα.

Ίσως γνωρίζεται το εξαιρετικό διήγημα του Αργεντίνου συγγραφέα Χόρχε Λουίς Μπόρχες Φούνες ο Μνήμων. Σε αυτήν, ο Μπόρχες μιλά για έναν άνδρα που λέγεται Ειρηναίος Φούνες, είναι γιος μιας οικιακής βοηθού, ο οποίος, μετά από ένα ατύχημα απέκτησε το χάρισμα ή την κατάρα του να μην μπορεί να ξεχάσει τίποτα απολύτως. Ο Φούνες είναι ένας άνδρας που μπορεί να ανασυνθέσει τα γεγονότα μιας ολόκληρης μέρας, κάθε αστέρι στον ουρανό, κάθε χαρακτηριστικό σε ένα τοπίο που έριξε μια φευγαλέα ματιά. Το αποτέλεσμα, μας λέει ο Μπορχες, ήταν ότι ο Φούνες δεν ήταν πολύ ικανός να σκέφτεται. «Στο ασφυκτικά γεμάτο μυαλό του Φούνες υπήρχαν μόνο λεπτομέρειες, σχεδόν άμεσα παρούσες». Για να μας είναι χρήσιμες οι αναμνήσεις, εννοεί ο Μπόρχες, θα πρέπει να υπάρχει επίσης και η λήθη και για να είναι και οι ίδιες χρήσιμες πρέπει να έχουν νόημα, να αποτελούν μέρος μιας εξήγησης. Και εδώ έρχεται ο ρόλος της ιστορίας.

Ο εκλιπών Γιοσέφ Γερουσάλμι, ένας διακεκριμένος συνάδελφός μου, έγραψε κάποτε ένα έργο με τον τίτλο Ζαχόρ, πάνω στην εβραϊκή μνήμη και ιστορία, για να εξηγήσεις τι κερδήθηκε και τι χάθηκε καθώς οι σύγχρονοι Εβραίοι είχαν αρχίσει να στρέφονται όλο και περισσότερο προς την ιστορία αντικαθιστώντας την μνήμη. Για τον Γερουσάλμι, η μνήμη είχε ρίζες στην πίστη και τα ιερά βιβλία και τις παραδόσεις και βοήθησε να διατηρηθεί η αμεσότητα της σύνδεσης του πιστού με τον Θεό, ενώ η ιστορία ήταν η εφαρμογή των επιχειρημάτων και των στοιχείων στο παρελθόν και η αναγνώριση αίτιου και αιτιατού. Με πιο ψυχολογικούς όρους, οι αναμνήσεις είναι συχνά βαθιά προσωπικές, στιγμιαίες εκλάμψεις παρελθόντος που μας συνδέουν μυστηριωδώς με τον εαυτό μας σε προηγούμενες εποχές, ενώ η ιστορία είναι εκεί έξω, φανερή, γίνεται θέμα διαλόγου και διαφωνίας, ανεπηρέαστη από το ποιο είμαστε ή πώς νιώθουμε εκείνη τη μέρα.

Οι αναμνήσεις φυσικά μπορεί να είναι κοινές. Ο Γάλλος ιστορικός Μορίς

Χάλμπακς, που πέθανε στου Μπουχενβαλτ το 1945, αφιέρωσε μεγάλο μέρος της ζωής του στην κατανόηση της σημασίας αυτών των αναμνήσεων. Η συλλογική μνήμη για τον Χάλμπακς ήταν ένα από τα κλειδιά της σύγχρονης ζωής που ένωνε τους ανθρώπους. Ο Χάλμπακς ήθελε να δείξει ότι ακόμα και κάτι όπως η μνήμη, φαινομενικά προσωπικό και συνδεδεμένο με τον ψυχισμό, δεν είναι απομονωμένη και υποκειμενική εμπειρία, αλλά κάτι που μπορεί να έχει μια ισχυρή συλλογική λειτουργία ως συνδεδετικός ιστός σε μια κοινωνική ομάδα. Αλλά μπορούμε να δούμε σήμερα αυτό που ο Χάλμπακς δεν μπορούσε, ότι αυτό που φέρνει τους ανθρώπους κοντά μπορεί επίσης και να τους χωρίζει. Γιατί οι συλλογικές αναμνήσεις μπορεί να αρχίσουν να ανταγωνιστούν η μία την άλλη, και με αυτό τον τρόπο να καλλιεργήσουν μια μορφή αδιαφορίας. **Έτσι για μας η πρόκληση είναι να βρούμε μορφές συλλογικής μνήμης που ξεπερνούν αυτό το εμπόδιο και μας ενώνουν ξανά.**

Ίσως είναι επειδή είμαστε μαζεμένοι εδώ σε αυτή την αξιοθαύμαστη πόλη, που έχει περάσει τόσες πολλές αργές μεταμορφώσεις και ξαφνικούς μετασχηματισμούς, που άρχισαν να σκέφτομαι μήπως πρέπει να στοχαστούμε τη συλλογική μνήμη από την αρχή- όχι ως χαρακτηριστικό ατόμων ή ομάδων αλλά του ίδιου του τόπου. Αυτό που η πόλη θυμάται, είναι ένα ερώτημα που με ενδιαφέρει όλο και περισσότερο, είναι αυτό που στήριξε όλη την προσέγγισή μου προς την ιστορία της. Αυτή η πόλη, που δεν τάσσεται με κάποια πλευρά, που είδε λαούς να έρχονται και να φεύγουν και τους αγκάλιασε όλους. Που δεν δρα πολιτικά και γνωρίζει λίγα για το ποιος διέταξε τι και ήταν υπεύθυνος, αλλά θυμάται τις καθημερινές ζωές όσων έζησαν σε αυτήν, τις συνήθειες τους, τις στιγμές σύγκρουσης και αδιανόητης αλλαγής – μια απέλαση, μια πυρκαγιά, έναν νέο δρόμο που περνά από μια παλιά συνοικία. Πού καλύτερα από τη Θεσσαλονίκη για να εξερευνήσει κανείς ένα μοντέλο ενθύμησης που περικλείει αντί να αποκλείει, που δεν αναγνωρίζει απλώς στα βάσανά της τη μοναχική μοίρα κάθε ομάδας, αλλά ανασύρει τη σύνδεσή της με τις άλλες;

Τα αρχεία της ΥΑΠ για παράδειγμα, είναι θησαυρός τέτοιων αναμνήσεων από το 1943. Πάρτε ένα συνηθισμένο παράδειγμα, ανάμεσα σε εκατοντάδες: ένα κατάστημα ειδών ραπτικής στην οδό Βαλαωρίτου 39. Μέχρι την άνοιξη του 1943 ανήκε σε κάποιον Αβραάμ Σ., μετά τον εκτοπισμό του δόθηκε σε κάποιον Βασίλη Κ., ο οποίος, σύμφωνα με τα αρχεία, παρουσιάστηκε γιατί είχε χάσει το σπίτι του στη Δράμα, ενδεχομένως δραπετεύοντας για να γλιτώσει από τις βαρβαρότητες των Βουλγάρων. Πώς μπορούμε να απεμπλέξουμε τη μνήμη του ενός από τη μνήμη του άλλου; Δεν μπορούμε να αφήσουμε τη μνήμη να μας οδηγήσει και να ακολουθήσουμε τις διασυνδέσεις της;

Στη Θεσσαλονίκη διαδοχικά στρώματα ιστορίας αναμένουν τους αρχαιολόγους. Οι απαραίτητες εργασίες έχουν στην πραγματικότητα αρχίσει επειδή η δημόσια μνήμη της πόλης είναι πολύ πιο ενεργή και πιο πλούσια σήμερα, σε σχέση με 40 χρόνια πριν. Η σιωπή αυτών των χρόνων εξαλείφθηκε και δύο γεμάτες γενιές αξιόλογων ιστορικών και αρχειοθετών ανασκάπτουν υπομονετικά τέτοιου είδους στοιχεία και τα καταστούν διαθέσιμα για το κοινό. Λαμπροί δάσκαλοι σε σχολεία της πόλης ενθαρρύνουν τους μαθητές τους να εξερευνήσουν τις ταυτότητες και τη μοίρα των παιδιών που πήγαιναν στις ίδιες τάξεις και ζούσαν στις ίδιες γειτονιές πριν από αυτά. Αυτές οι ιστορίες τα παιδιά τις εξερευνούν χωρίς ενοχή ή ντροπή,

και φαίνεται ότι διαισθητικά καταλαβαίνουν τη σημασία αυτού του παρελθόντος που μοιράζονται με άλλους, που έζησαν πριν από αυτούς.

Ένα παιδί που έγινε μάρτυρας των γεγονότων του 1943, εάν ζει ακόμα, θα είναι κοντά στα 90. Εάν είναι Εβραίος ή Εβραία οι γονείς του ή της πιθανότατα να γεννήθηκαν στη δεκαετία των πολέμων που διαμόρφωσε την πόλη και την κατέστησαν ελληνική. Οι παππούδες του ή της πιθανότατα μεγάλωσαν τον καιρό του Αβδούλ Χαμίτ και ίσως να μιλούσαν λίγο ή καθόλου Ελληνικά. Συνεπώς, είναι βιολογικά πιθανόν να γνωρίσεις κάποιον σε αυτή την αίθουσα του οποίου οι παππούδες θυμόταν την εποχή που το τείχος της Θεσσαλονίκης έστεκε ακόμη στη θάλασσα και σιδηροδρομικός σταθμός προς την Ευρώπη δεν υπήρχε καν, ούτε στη φαντασία. Εάν ήταν χριστιανός ή χριστιανή, οι γονείς και οι παππούδες αυτού του 90χρονου σήμερα ανθρώπου, είναι πιθανό να γεννήθηκαν εκτός της πόλης, να μιλούσαν μια διάλεκτο σε ένα χωριό της ενδοχώρας, ή μία από τις ακτές της Μικράς Ασίας ή της Μαύρης Θάλασσας, και να έφεραν τις δικές τους τραυματικές αναμνήσεις της φυγής και των χαμένων πατρίδων. Οι στρώσεις της μνήμης μας ταξιδεύουν στο χρόνο αλλά και στο χώρο με απίστευτη ταχύτητα.

Διότι τη Θεσσαλονίκη το 1943 τη συνέθεταν οι μνήμες που περικλείει από άλλες πόλεις- Τραπεζούντα, Σμύρνη, Λιβόρνο, Κόρδοβα, τις οποίες έφεραν οι κάτοικοί τους όταν κατέφθασαν εδώ. Και η ίδια η πόλη παρέμενε ζωντανή στις καρδιές όσων έφυγαν και την πήραν μαζί τους, με τον τρόπο που ορισμένοι, όπως γνωρίζουμε, θυμόταν το τραγούδι Στης Σαλονίκης τα στενά του Τσιτσάνη, ακόμα και μέσα στο Άουσβιτς.

Εκείνη την ίδια χρονιά η παλιά πόλη ξαναζωντάνεψε από έναν 49χρονο ασθενικό μαθηματικό, που καθόταν στην κουζίνα της αγροικίας του, στους λόφους της κοιλάδας του Χατσον, όταν η μυρωδιά από το φρέσκο ψημένο ψωμί τον πήγε πίσω σε «αναμνήσεις ενός παρελθόντος τόσο μακρινού που σε κάνει να αναρωτιέσαι εάν γέρασες πράγματι τόσο πολύ», αναμνήσεις μιας εποχής πριν τον πόλεμο, των ήχων του μουζίνη και της αγοράς, την ημέρα που στεκόταν στο κατάστρωμα ενός ιταλικού ατμόπλοιου το 1915, και είδε τη Σαλονίκη, τη γενέτειρά του να χάνεται στον ορίζοντα για τελευταία φορά. Ένα πλήθος αναμνήσεων ξεχύθηκαν και αυτές ήταν που ο συγγραφέας αυτός, ο Λεόν Σιακή, ανακαλεί στα απομνημονεύματα της ζωής του Αποχαιρετισμός στη Σαλονίκη.

Κλείνοντας θα ήθελα να πω ότι η **πρωταρχική μας υποχρέωση σήμερα είναι να θυμηθούμε αυτούς που δολοφονήθηκαν**. Αλλά ακριβώς επειδή οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης ήταν πάντα ένα αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης, η σημασία της απώλειάς τους δεν πρέπει να απομονωθεί από την ευρύτερη ιστορία της ίδιας της πόλης. Είναι στη φύση της ιστορίας να αλλάζει με τον καιρό, όπως ακριβώς αλλάζουμε και εμείς και τα ερωτήματα που έχουμε για το παρελθόν. Υπάρχουν πράγματα που δεν είναι πλέον εφικτό να θυμόμαστε σήμερα, επειδή αυτοί που τα θυμόταν δεν είναι πλέον μαζί μας. Αλλά υπάρχουν κι άλλα πράγματα που είναι δική μας ευθύνη να θυμόμαστε γιατί μόλις τώρα έγιναν γνωστά. Εν ολίγοις όταν πενθούμε για την ανώφελη και φρικτή συμφορά που επιβλήθηκε στους Εβραίους της Θεσσαλονίκης πριν από 80 χρόνια, ξαναθυμόμαστε από την αρχή και τον κόσμο του οποίου ήταν μέρος. Μόνο έτσι, πιστεύω, μπορούμε να αρχίσουμε να

αντιλαμβανόμαστε τις τεράστιες διαστάσεις αυτού που χάθηκε και να αναλογιστούμε το τι απαιτείται πραγματικά από εμάς σήμερα.

ΠΗΓΗ: makthes.gr, 31.1.2023

ΣΧΕΤΙΚΑ:

ΜΗΝΥΜΑΤΑ

[ΑΝΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΑΝΑΡΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΗ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

[#WE REMEMBER 2023 ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ](#)

[ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023 ΣΤΙΣ Ι.Κ. ΕΛΛΑΔΟΣ](#)

[ΤΟ ΕΜΕ & ΤΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΓΚΑΙΤΕ ΔΙΟΡΓΑΝΩΝΟΥΝ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΑΙΝΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ «ΚΡΑΥΓΗ ΓΙΑ ΤΟ ΑΥΡΙΟ»](#)

[ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ ΤΗΣ ΕΡΤ «ΤΟ ΒΡΑΧΙΟΛΙ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ»](#)

[ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ «ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ. Για τους Εβραίους της Σαλονίκης»](#)

[ΤΡΙΚΑΛΑ: ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ «ADIO QUERIDA: ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΤΟ ΛΟΥΣΒΙΤΣ - 80 ΧΡΟΝΙΑ» ΘΑ ΠΡΟΒΛΗΘΕΙ ΣΤΟ 25ο ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ](#)

[ΤΟ ΚΙΣΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023 - Συνάντηση με τους Ειδικούς Απεσταλμένους για τον Αντισημιτισμό](#)

[KIS FOR THE HOLOCAUST REMEMBRANCE DAY 2023 -Meeting with the Special Envoys on Anti-Semitism](#)

[ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ «ΜΠΕΡΡΥ ΝΑΧΜΙΑΣ - ΚΡΑΥΓΗ ΓΙΑ ΤΟ ΑΥΡΙΟ»](#)

[ΤΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΙΜΗΣΕ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023 ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ «ΗΜΕΡΑ ΣΑΒΒΑΤΟ»](#)

[Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ «ΜΕΡΑ ΣΑΒΒΑΤΟ» ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΚΕ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ](#)

ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

«ΑΦΗΣΤΕ ΜΕ ΝΑ ΕΙΜΑΙ Ο ΕΑΥΤΟΣ ΜΟΥ»: ΈΚΘΕΣΗ - ΔΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ 1ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ 3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ & ΤΗΣ Ι.Κ. ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

WE REMEMBER 2023 - Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

THE HELLENIC PARLIAMENT AND MUNICIPALITIES AROUND GREECE JOINED THE HOLOCAUST REMEMBRANCE CAMPAIGN #WE REMEMBER 2023

ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ Ι.Κ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

Η ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ Ι.Κ. ΧΑΛΚΙΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

???????????? ???? ?????????????? ?????????? ??? ??? ?.. ?????? ??? ??? ?????? ??????? ?????????????????? 2023

Η ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ Ι.Κ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ

«ΤΙ ΘΥΜΑΤΑΙ Η ΠΟΛΗ» - Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΜΑΖΑΟΥΕΡ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

ΤΟ ΠΑΚΕΘΡΑ ΞΕΝΑΓΕΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΕ ΤΟΠΟΥΣ ΕΒΡΑΪΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΤΗΣ ΞΑΝΘΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

ΤΟ 2ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΤΙΜΗΣΕ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

????????? ??? ?????? ??? ??? ?????? ??????? ?????????????????? 2023

????????????? ??? ?????????????? ?????????? ??? ??? ?.. ?????? ??? ??? ?????? ??????? ?????????????????? 2023

????? ?????????????? ??? PIERCE ??? ??? ?????? ??????? ??? ?????????????????? 2023

ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ LAUDER ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023

[ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ 2ου ΕΠΑΛ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ - ΕΜΕ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ](#)

[ΥΠΑΙΘΡΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ](#)

[ΤΟ “ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ” ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[3ο ΓΕΛ ΚΑΒΑΛΑΣ: ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΡΑΓΙΚΗ ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΕΒΡΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ](#)

[ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 1ου ΓΕ.Λ. ΚΙΛΚΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ](#)

[ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 8ου ΓΕΛ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ](#)

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

[Η ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΤΙΜΗΣΕ ΜΕ ΕΝΟΣ ΛΕΠΤΟΥ ΣΙΓΗ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

ΑΡΘΡΑ - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ - ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

[ΜΠΕΡΡΥ ΝΑΧΜΙΑΣ: ΜΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ. ΜΙΑ ΚΡΑΥΓΗ. ΜΙΑ ΖΩΗ](#)

[ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΚΙΣΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023](#)

[ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΚΙΣΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023: «ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΧΕΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ»](#)

[ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023 - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΛΕΟΝ ΣΑΛΤΙΕΛ ΣΤΟ ΑΠΕ: «Οφειλόμενη τιμή η μετονομασία μιας κεντρικής οδού της Θεσσαλονίκης σε λεωφόρο Εβραίων μαρτύρων»](#)

[ΑΡΘΡΟ ΛΕΟΝ ΣΑΛΤΙΕΛ: Σκέψεις με αφορμή την Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος 2023](#)

[ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023 - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΛΕΟΝ ΣΑΛΤΙΕΛ ΣΤΟ ΑΠΕ: «Οφειλόμενη τιμή η μετονομασία μιας κεντρικής οδού της Θεσσαλονίκης σε λεωφόρο Εβραίων μαρτύρων»](#)

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΩΣ ΜΥΣΤΙΚΟ

ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΚΙΣΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ 2023:
«ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΧΕΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ»

«ΤΟ ΒΡΑΧΙΟΛΙ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ»: Η ΒΕΑΤΡΙΚΗ ΣΑΪΑ ΜΑΓΡΙΖΟΥ ΜΙΛΑΕΙ ΣΤΗΝ ΕΡΤ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ

«Η ΚΟΠΕΛΑ ΠΟΥ ΚΛΑΙΕΙ» -Η ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΕΞΟΝΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΑΚΗ ΜΠΕΓΑ, Η ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ 77092 ΤΟΥ ΆΟΥΣΒΙΤΣ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ ΣΤΗΝ «Κ»: «ΝΑ
ΠΕΘΑΝΟΥΜΕ ΤΩΡΑ. ΔΕΝΜΠΟΡΟΥΜΕΑΛΛΟ»

ΝΑΚΙ ΒΕΓΑ. THE LAST GREEK JEWISH HOLOCAUST SURVIVOR

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΡΙΝΑΣ ΜΠΑΡΖΙΛΑΪ ΡΕΒΑΧ: Ήταν τριών ετών όταν βρέθηκε στο στρατόπεδο
Μπέργκεν Μπέλσεν

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΛΥΚΟΡΝΙΑ ΤΗΣ ΒΕΒΗΛΩΣΗΣ